

Hurmay etnopesa

TEKST TIIA NIGHTINGALE
FOTOD PRIIT GREPP, ERAKOGU

Kui autoga Nõmmele, etnograafide Kadri Viirese (51) ja Jean-Loup Rousselot' (70) Glehni lossi lähedal asuva kodumaja ette jõuame, on lahke pererahvas aiavära val vastas.

Elegantnes vesti ja lipuga ülikonnas prantslane Jean-Loup (Loup tähendab prantsuse keeles hunti) ulatab käe ning palub külalised majja. Särtsakas punapäine Kadri on avatud elutoa köögis katnud uhke pidusöögilaua.

Kadrit teatakse hästi seoses Eesti Kunstiakadeemia üliõpilaste uurimisreisidega soome-ugri rahvaste

juurde, mille juhtimise ta võttis üle professor Kaljo Pöllult, vedades neid ekspeditsioone ligi 20 aastat. Kadri oli pikka aega ka okupatsioonide muuseumi direktor, on töötanud EKA kunstikultuuri teaduskonna rahvakunsti ja kultuuriantropoloogia dotsendina, magistriõppekava juhina jpm. Ajaloodoktor Jean-Loup sattus esmakordselt Tallinna 1990ndate algul ja elab siin nüüd juba kuuendat aastat.

KIRJU SULAM MAAILMAST

Majas jahmatab selle aura ja detailirohkus. Siin on ehedaid tundeid, eksootilisi esemeid, värve ja hingust igast maailma nurgast. Soomeugrilaste ja eskimote kunst on põimunud indiaanlaste ja Austraalia pärismaalaste omaga, Aafrika ja India mööbliesemete, voodoo-puuslike ja käsitööimedega Siberist, Maltist, Etiopiast, Ghanast, Beninist,

Vietnamist ja mujalt, kaunistades avarat **ateljeed**, kus Kadri kangas- telgedel tekstiilikunsti loob. Kadri tööd on näitustel väljas olnud paljudes riikides Inglismaast Soome- ni. Tööga “Hääletajad” võitis ta näiteks Belgia kuninganna Fabiola hõbenõela auhinna. Ateljee seinu, mida hingestab kunst, ääristavad riiulid raamatutega. Põrandal leba- vad kõrvuti Kamtsatka karu- ja Gröönimaa hülgelahad, nagu oleks loo- mad eelmises elus semud olnud.

Ses etnograafilises kodus on õppida, vaadata ja nautida nii pal- ju, justkui viibiksid muuseumis või näitusel. Kõik siin on mahe sulam ajastutest, stiilidest, paikadest ja kultuurihetkedest. Kadri selgitab säravsilmi: “Kõigil esemeil on meie jaoks oma lugu, mis seotud mõne inimese või vahejuhtumiga, mil ole- me otsinud kultuuridele iseloomu- likke esemeid. Me ei kogu asju nii- sama, vaid kasutame neid õppe- vahenditena loengutes. Näiteks Eesti Kunstiakadeemias, TÜ Viljan- di Kultuuriakadeemias, Tallinna

Ülikoolis, temaatilistes õpitubades ja oma koolitusettevõttes. Era- kolleksionääridega oleme ühendu- ses üle terve ilma, andes esemete- le eksperthinnanguid.

Kultuuri saab tundma õppida esemete kaudu. Milliseid materja- le, vorme, tehnikaid, dekoore, kolo- riiti kasutatakse – see kõneleb rah- va eluviisist, töökspidamistest, kau- bavahetusest jm. Nii et me pole nii- sama kodukaunistajad. Oleme orien- teeritud koolitustele ja etnograafi- lisele ekspertiisile.”

Õuest esikusse astudes jahma- tab huvitav ruumilahendus – lihvi- mata puust redel hämaras avat- tud keldriaugus, mille mahedas ku- mas paistab maal kauni saami tütarlapsena. Ilus-hirmutav ühen- dus, nagu uuri muinasjuttudes või E. A. Poe õuduslugudes. Ent kogu majast ning pererahvast õhkub elu ja looduse usaldamist, avastusjanu ja mängulust.

Esikus tervitab külalisi suur roo- sa kala, mis on Ghana fantaasia- kirstu vähendatud koopia. Kadri

selgitab: Ghana pealinnast 15 km kau- gusel Teshis sai 1950ndatel alguse huvitav kultuurinähtus – pealikele hakati valmistama erikujulisi kirste. Teada on lugu, kus tubli kalur soo- vis, et teda maetaks kalakujulises kirstus. Ühe pealiku ema aga aval- das kodukülalt üle lendavaid lennu- keid vaadates soovi, et tal oleks lennukikujuline kirst, milles ise kord pilve pealt alla vaadata. Need fan- taasiarikad puitkarkassil skulptu- raalsed kirstud on kultuuriliselt ena- mat kui tarbeesemed. Euroopa kunstipubliku suurema tähelepanu pälv- isid need 1989. aastal, kui jõudsid Pariisi modernkunsti muuseumi. Sestpeale käsitletakse neid lääne- ilmas kunstiteoste ja kogumisobjek- tidena. Oma kodumaal aga on need jätkuvalt jõukamate ja auväärsema- te hõimuliikmete privileeg. Kadri õnnestus osaleda Ghanas ühe kuning- likku päritolu kadunukese päeva- pikkuses matuserituaalis, millest võt- sid osa püssimehed, kaks puhkpilli- orkestrit, naiste tantsurühm, lipu- kandjad ja hõimušamaan. >>

↗ **Esik. Roosa kala – fantaasia- kirstu mudel Ghanast, Kadri valmistatud soomeugrilised “Aknad”, afarite tradit- sioonilised pin- gid Etiopiast.**

↑↑ **Merelind lunn sukeldub ja püüab kalu. Injupiaki mask, Alaska.**

↑ **Pronkspea Nigeeriast Ifest koos kookosest tubakatopsi ja viljakusidoliga Côte d’Ivoire’ist ning “jutuvestja” kompositsiooni- ga Hiinast.**

Diivanilauana on kasutusel ühest puutüvest tahatud riisihmrid Nagalandist Indiast. Värviröömsate maalide autor on harrastuskunstnik Jüri Jürna.

Esikut kaunistavad ka Kadri loodud soomeugriliste aknamotiividega kunstiteosed, mis inspireeritud Udmurtia ja Marimaa küladest. “Puitpitsilised aknaraamid kõnelevad seal majaomaniku sotsiaalsest staatuses, jõukusest ja maitsest,” selgitab Kadri. “Ühest küljest väljendavad need “suurte stiilide” levikut metropolidest (nt Peterburist) mööda kaubateid (nt mööda Volga jõe) teistesse kaubalinnadesse ja sealtkaudu külaarhitektuuri. Teisalt kõnelevad rahvakunstist.”

Elutoas avaneb tohutu suurest maast laeni aknast eriti rahustav vaade Glehni-aegsetele tammedele, pärnadele, kuuskedele. Muruga kaetud mäekurust allpool paistab lagendikul immitsevaid allikaid, mille vesi andis 1970ndatel oinaskaevuga kogu majale tarbevee.

Kadri **maja ajalugu** on osake Eesti kultuuriloost. 1920ndatel asus sel kohal kergem ehitis – Glehni lossi abi- ja teenijatehoone. Selle ostis Glehmilt ettevõtja Johan Must, leidur ja tulihingeline Nõmme elu arendaja. Ta soovis kasutada Mustamäe nõlva allikate vett supelasutuse rajamiseks. Pärast aastaid kestnud läbirääkimisi Nõmme linnaga sai ta selleks ka loa. Supelasutus valmis 1938. aastal ja sai kiiresti populaarseks. Aastal 1941 see aga natsionaliseeriti koos

eluhoonega ning perekond Must pidi välja kolima. Maja jaotati kaheks. Kadri viitab mõttelisele seinale keset raamatukogu: “Siinpool elas nõukogude ohvitseri pere ja teisel pool eesti aedniku-autolukksepa pere.” Pärast vara riigilt tagasisaamist otsustas Johan Musta tütar, Kadri risti-ema, hoone soodsalt Kadriale müüa. Kadri lapsed olid siis alles väikesed. Nüüdseks on pojad täiskasvanud – **Ingmar** (25) on lõpetamas Kõrge-ma Sõjakooli õhuväekursused ja **Oskar** (23) graafilise disainerina EKA, töötab õpitud erialal ja pürib magistrakraadi poole. Jean-Loup’ tütar eelmisest abielust, **Laetitia** (15), elab emaga Münchenis ja on kultuurihuviline neiu. Jean-Loup’ 97aastane ema käis pererahval Tallinnas külas ning talle meeldis siin nii väga, et lubas oma 100. sünnipäeva juubelit tulla just siia pidama.

Ka **magamistoast** leiab hulljulgeid disainikombinatsioone. Lugemislambi küljes ripub kotkasulgedest unenäopüüdja, mille Jean-Loup’le kinkis üks indiaani naine. Mees selgitab, et kotkaste küttimine ja nende sulgede omamine on mitteindiaanlastele seadusega keelatud. Kui indiaanlased kotkasulgi oma sõpradele kingivad, tekib koju reiseisde probleem, kuidas tolliametnikele tõestada, et said varanduse kingiks, mitte

↑ **Köögi** tööpinda süvistatud klaaskattega “muuseumisahtlis” leidub arheoloogilisi nooletsi, luu- ja puunikerdusi jms.

← **Baoulé** maskid Ghannast vannitoa seinal.

↑ Eestiaegne puitveranda ei ole säilinud, kuid selle asemel olev klaasveranda täidab külmal ajal talveaia ülesandeid. Suvel avaneb uks terrassile ja aeda.

↓ Jean-Loup' ja Kadri koduraamatukogus on umbes 30 000 teost.

pole röövpüüdja. Õnneks on olemas rahvusvahelised sertifikaadid.

Ühes seinas annab sooja eestiaegne kahhelahi, teises seisab sajandi-tevanune koiaukudega Prantsuse riidekapp, mille tegemisel pole kasutatud ühtki naela. Aknalauaülal seisavad 19. sajandi malmkujukesed, mis pärit Jean-Loup' sünnikohast Champagne'ist. Voodi kohal ripub siidist Hiina tušimaal, Xi'ani kunstikooli maaliprofessori kingitus.

Maja **klaasverandal** satume akadeemilist laadi kasvuhoonesse. Siit avanevad vaated puudele, taamalt paistvale linnale, siin on raamatuid ja etnograafilisi imeasju. Saab istuda mugaval nahkmööblil, unistada, lugeda ja linnulaulu kuulata. Esmakordsete külaliste jaoks on varuks ka väike ehmatus – seinale on kinnitatud ehtsad mutinahad. Nende kõrval on indiaanlase käega puutükile värvitud USA lipu kujutis, millel okastraat ümber. Pererahvas selgitab, et indiaanlaste meelest aitas just okastraat kaasa indiaani kultuuri hävingule. Kui pärast Ameerika kodusõda valged kolonisaatorid massiliselt maad hõivasid, sai valmis transkontinentaalne raudtee ja farmid ümbritseti kariloomade kaitseks okastraadiga. See tegi lõpu põlisrahvaste liikumis- ja majandusvabadusele.

Raamatukokku sisenedes ütleb

Kadri vaoshoitud uhkusega: “Siin on meil umbes 30 000 raamatut, mõlemate kogud. Nende paigutamiseks hakkasime projekti järgi maja ümber kujundama. Lõpuks viskasime garaaži välja ning vanast majaosast sai raamatukogu.”

TUTVUMISE LUGU

Jean-Loup sattus esimest korda Eestisse Müncheni antropoloogiamuuseumi asedirektorina 1990ndate algul huvist baltisaksa maadeuurijate etnograafiakollektsiooni vastu. Sestpeale hakkas mees sageli Eesti vahet käima. Kadriga kohtus ta seoses tööga 1997. aastal, kui külastas Eesti Kunstiakadeemiat. Hiljem puutusid nad tihedamalt kokku Münchenis, kus Jean-Loup elas ja Kadri käis ülikoolis loenguid lugemas. “Tegime koos mitmeid näitusi, näiteks saamidest ja tšuktšidest. Romantiliseks läks meil asi aegapidi. Olulisemad otsused isiklikus elus tegime aastal 2007, kui lahutasin oma abielu,” meenutab naine.

Jean-Loup: “Kadri tegi mulle ekskursiooni tollal Tartu maanteel asuvas EKA hoones, mille arhitektuur mind jahmatas. Kadri viis mu treppe mööda kõrgele korrusele, kus olid ladustatud kunstiväärtused. Mind hämmastas sealne tohutu kogus etnograafilisi joonistusi. Kadriga oli väga huvitav vestelda. Olime tollal mõlemad

Töötuba-ateljée, kus on klaasplastist 70ndate Prantsuse modernistlikud riulid.

abielus ja teineteisele vaid kolleegid, ei enam. Kohtusime hiljem aeg-ajalt erialastel üritustel eri riikides.”

Aastal 1999 osales Jean-Loup Kadri korraldatud soome-ugri ekspeditsioonil Baškortostanis elavate udmurtide ja idamaride juurde. Aastail 2005–2012 uuriti koos Tsuvaššiat-Marimaad, Slovakkia ungarlasi, Karjala karjalasi, Valge mere kaljujooniseid ning Solovetsi kivilabürinte.

Kadri kinnitab, et ekspeditsioonid ei ole seiklusreisid, vaid väga kindlalt tööle orienteeritud retked. “Eesmärk on dokumenteerida rahvakunstiesemeid, traditsioonilist arhitektuuri, aga ka kultuurimuutusi õiges etnilises keskkonnas. Üliõpilased teevad etnograafilisi joonistusi-möödistusi, filmivad, pildistavad ning lõpuks kirjutavad teemakohase uurimuse. Aastate jooksul on üle 10 000 soome-ugri joonise Eesti Rahva Muuseumile üle antud,” on Kadri uhke.

SUURHUVIDERING

Ent Kadri vaimustub ka **Aafrikast**, mis köidab teda etnilise kirjususe, energia ja loovuse pärast. “Esimest korda külastasin Malit 15 aastat tagasi. Olin äsja tutvunud eestlanna Eva Dialloga, kes on Malis elanud üle 50 aasta ja praegu sealne Eesti aukonsul. Tema oli me esimene teejuht. Lisaks üldteada vaatamisväärsustele, nagu Djenne savilinn, Dogonimaa muistised ja mägikülade arhitektuur, püüan hõime külastades ka ise midagi praktilist õppida, olgu siis indigoga värvimine või mudamaal (*mud cloth*).

Kuid viimati, vahetult enne Malis alanud sõjategevust, olid Nigeri jõe Sahara-poolsed territooriumid

ja Timbuktu linn juba suletud isegi abimisjonile. Võtsime teise suuna ja külastasime koos Evaga tema poega Koidut, kes korraldab Senegali piiri ääres ühe rahvusvahelise kullakaevanduse tööd. Elasime ligi nädala kullakaevajate kasarmulinnakus. Pöörane, millise looduse ümberpaikamise hinnaga saadakse vaid pätsike kulda! Mitmekümne hektari suurusel territooriumil kõrguvad aherainemäed.”

Kadri ja Jean-Loup on koostööd teinud ka **okupatsioonide temaatika** raames. Mees rõhutab, kui oluline on uurida ajalugu ka eraelulisest vaatenurgast. Ta ise on pärit piirkonnast, kus vastupanu oli teise maailmasõja ajal tugev. Seal uuritakse okupatsiooni teemat hoolega. “Kui Prantsusmaal räägitakse, kuidas enamik prantslasi oli Saksa okupatsiooni vastu ja mõnesid söimatakse kollaborantideks, siis kohalik olukord oli palju keerulisem.”

Kadri: “Eestiski puudutas ju sõda iga pere valikuid-otsuseid-tegevusi. Selleaegne põlvkond elab veel meie keskel. Metsavennad, põgenikud, kohanejad-ellujääjad, vastupanuvõitlejad... Need on suured narratiivid ja kitsamalt isiklikud valikud halva ja veel halvema vahel. Mul oleks hea meel, kui see tõsine ja õpetlik teema, mis on adekvaatselt kajastatud okupatsioonide muuseumis, ei muutuks kommertsatraksiooniks. See on oluline ka Eesti n-ö psühholoogilise kaitse aspektist.”

Jean-Loup' üks suuremaid teeneid Eesti rahvale on see, et ta varajaste arktiliste etnograafiliste

kollektsoonide järgi ajades leidis USA Kongressi raamatukogust saksa keelse viite, mille põhjal võttis ette uurimisretke äsja taasisesitsunud Eestisse. Pärast mitmeid otsinguid seni suletud olnud muuseumisüsteemis leidis ta ajaloomuuseumist baltisaksa maadeuurijate – Krusensterni, Wrangeli jt – kaasa toodud haruldase Vene-Alaska ja Kaug-Ida etnograafiakogu, mis pärit 18. sajandist. Jean-Loup dokumenteeris koos muuseumitöötajatega etnograafilised esemed, pani juppidest kokku ning lasi Münchenis restaureerida, koostas näituse ja andis välja kataloogi. Praegu on atraktiivsemad esemed ajaloomuuseumi ekspositsioonis (palju on hoiul ka fondides).

Kadri ja Jean-Loup' **kodune elu** on multikultuurne. Omavahel räägivad nad inglise keeles ja toiduvalmistamise traditsioonidki on mitmekesised. “Homnikusöögi teeb Jean-Loup,” rõõmustab Kadri. “Tema hoiab ka meil kodus Prantsuse kööki üleväl. Mina hoolitsen selle eest, et majas oleks alati ka Eesti toitu – kartuleid, kilu, kohupiima...” Jean-Loup meenutab lustakalt elamust, kui ta elus esimest korda kama söi. “Kohutusin kunstnike Andres Toltsi ja Mare Vindiga. Nad tahtsid mulle tutvustada ehtsat Eesti toitu – kama. Kuna tollal muudes Tallinna kohvikutes seda ei pakutud, viisid nad mu Rocca al Mare vabaõhumuuseumisse Kolu kõrtsi. Oi kui hästi see maitse! *Délicieux!* (imemaitsev).”

Eskimo “lumeprillid”, Kuskokwim, Alaska. Jean-Loup näitab imekergeid triivpuust peenikes-te vaatepiludega päikeseprille, mis seest tumendatud lumepimeduse vastu.

ÕHTUSÖÖK

Oleme majale tiiru peale teinud ja Kadri kutsub meid lauda. Rahvusvahelise gurmeeõhtusöögi juhatab sisse toorliharoog *boeuf à la tartare*. Liha on ostetud Nõmme turult, liiks spetsiaalne võrtsikas sinepikaste. “Oleme Nõmme turgu usaldama õppinud ning sööme sealset liha ja kala julgesti ka toorena,” kii-dab Kadri. Teiseks roaks pakub ta küüslauguga maitsestatud lõhe-lõike ahjukartulite ja värskede aedviljasalatiga. Jumalik! Lõpetuseks ilmub lauale õhuline Pavlova tort, prantsuspärane valik maitsevaid juustusi ning Itaaliast Sienast pärit pähklimaius *panforte*. Kõike saada-vad sobivad Prantsuse veinid.

Kui õhtusöök läbi ja end minekule seame, on pererahvas taas aupaklikult vära-val saatmas. ●